

פרק כ (פסוקים א-כג) / ברוריה בן-דוד (וייס)

דוד ברח אל המקום בו שהה יהונתן. בקטע הבא נלמד כיצד התאמץ יהונתן להצילו. בראות דוד כי נודע לשאול מחבואו ברמה ברח אל יהונתן, בעוד ששאול היה מתנבא בניות ברמה (רד"ק).

מה הייתה תלונתו של דוד לפני יהונתן?

"מה עשיתי? מה עוני ומה חטאתי לפני אביך כי מבקש את נפשי?" (פס' א).
יהונתן לא ידע כנראה על הרדיפות האחרונות שרדף שאול את דוד, אולי מכיוון שלא היה אז בביתו.

כיצד הרגיע יהונתן את דוד?

"חלילה לא תמות, הנה לו עשה אבי דבר גדול או דבר קטן ולא יגלה את אזני, ומדוע יסתר אבי ממני את הדבר הזה? אין זאת" (פס' ב).
יהונתן חשב כי אך בגבור הרוח הרעה על אביו הוא מתנקש בנפשו של דוד. כי יהונתן לא ראה מעשה מחושב בניסיונותיו של שאול להמית את דוד. בשעה שדעתו מיושבת עליו אינו חושב על דוד רעה. אם יחפוץ אבי להמיתך יודיעני מראש ואוכל להזהירך מפניו. דוד הוכיח ליונתן שסכנה גדולה נשקפת לחייו ואין לסמוך על הבטחות אביו. אף על פי שאביך מודיע לך בדרך כלל כל דבר שהוא מתכוון לעשות לא יודיעך על תכניתו להמיתני, כי לא ירצה להעציבך מאחר שידוע לו כי אתה אוהב אותי.
"כי כפשע ביני ובין המות", כי אך פסיעה אחת ביני ובין המוות, כלומר: צעד אחד בלבד הפריד ביני לבין המוות כאשר אביך הטיל בי שוב את החנית. אני נמצא תמיד בסכנת מוות.

כיצד מביע יהונתן את נאמנותו לדוד?

הוא אומר לו: "מה תאמר נפשך ואעשה לך". אני מוכן למלא כל משאלות לבך. יהונתן משתמש בלשון חיבה זו של נפש, כי נפשו הייתה קשורה בנפש דוד ואהבו כנפשו.

כיצד יתברר הפעם אם נשקפת סכנה לדוד?

ראש החודש היום בו מתחדשת הלבנה נחשב בתקופה ההיא כיום חג. במל"ב ד, כג כתוב:
"מדוע את הלכת אליו היום לא חדש ולא שבת". (בימי שבת וראש החודש היו נוהגים לבקר אצל הנביאים למתן כבוד ולקבלת השראה).
בראש החודש היו נוהגים בני משפחת המלך וכל משרתיו להתאסף לסעודה חגיגית ובה היו אוכלים מבשר זבחים. בראשי החודשים נהג דוד לסעוד עם כל בני בית המלך ושריו. הפעם ביקש דוד מיהונתן רשות להיעדר עד הערב השלישי. מכאן שדוד ראה את עצמו כפוף ליהונתן. אם אביך ישים לב להיעדר מן הסעודה וישאל לסיבת הדבר תאמר לו: "נשאל נשאל ממני דוד לרוץ בית לחם עירו, כי זבח הימים שם לכל המשפחה" (פס' ו). זבח שהמשפחה עושה פעם בשנה כמו שאנו מוצאים אצל אלקנה (פרק א, כא).
מיום שחרבה שילה הותרו הבמות וראשי המשפחה נהגו לזבוח בבמה שבעירם.
אם כה יאמר טוב הדבר ולא יתרעם על אשר לא באתי אל שלחן המלך "שלום לעבדך". זה ישמש לי הוכחה שאין לי כל סיבה לפחד ממנו, אך אם יכעס על דבר הליכתי ויטיח בפניך דברים קשים, מכעסו תוכל להסיק כי הוא החליט להביא עלי רעה. אם תוכיח הבחינה שבאמת כלתה הרעה אל דוד מעם שאול יודיע יהונתן את הדבר לדוד, כי כרת עמו ברית אהבה בשם ה', ואם יהונתן סבור שדוד חייב מיתה, ימיתהו ולא יביאו לפני אביו שיהרגו.

כיצד הגיב יהונתן על דברי דוד?

אם כלתה עליך הרעה חלילה שלא אגיד לך, אל תחשוב כדבר הזה. אך ייודע לי שהמלך מתכוון להרע לך מיד אודיעך על כך.

כיצד יודיע לדוד אם דעתו של שאול עליו לשבט או לחסד? (ודאי שומרים בלשי המלך את עקבות שניהם). גם לזה מצא יהונתן פתרון. יהונתן מציע לדוד לצאת לשדה מחוץ לעיר ללא חשש שדבריהם ישמעו שלא תארום להם עין רואה ואוזן שומעת.

יהונתן נשבע לדוד שיחקור את אביו גם מחר וגם מחרתיים ואם ישמע מאת אביו דבר רע יגיד לו. אם יהונתן יראה כי לבו של שאול טוב ואינו רוצה להרע לדוד, הרי אז יוכל לשלוח אליו שליח להודיעו על כך, אך אם "יטיב אל אבי את הרעה עליך וגליתי את אונך, ושלחתך והלכת לשלום" (פס' יג). יהונתן דבר בלשון נקייה, שלא רצה להוציא דבר רע מפיו, ומשום כבוד אב לא רצה לפרש שאביו יעשה רע. אם יהיה טוב בעיני אבי להרע לך, אז אלך בעצמי לגלות את אונך, לא ע"י שליח כדי שלא ייודע לאבי מקום מחבואך.

יהונתן שהיה יורשו המיועד של שאול הינו רע נאמן ללא סייג לדוד בניגוד בולט לאביו שה' מאס בו מהיות מלך על ישראל ורוח רעה פקדה אותו, למרות שיהונתן הבין שדוד עתיד למלוך לא קינא ולא התרעם עליו, אלא שמר לו ידידות ואהבה.

יהונתן ברח את דוד שיצליח במלכותו "ויהי ה' עמך כאשר היה עם אבי" (פס' יג). בן המלך ויורש העצר החוקי הרגיש כנראה כי לא הוא יירש את כיסא אביו אלא דוד. הוא מבקש מהפליט שנתון לחסדו שיעשה עמו חסד כל ימיו כגמול על מעשה החסד שעשה עמו.

יהונתן אומר לדוד: "ולא אם עודני חי, ולא תעשה עמדי חסד ה', ולא אמות" (פס' יד). הברית שבינינו קיימת לא רק בעת שאני חי. ניבא כאן יהונתן ולא ידע מה ניבא, שאין הוא עתיד להיות בחיים כשימלוך דוד.

יכול להיות שיהונתן אמר בזאת אני בטוח כי כמו שאני עושה עמך חסד ואצילך ממוות כן תעשה גם אתה עמדי חסד כאשר תעלה על כיסא המלוכה. הסגנון קטוע אולי כדי להדגיש את התרגשותו של יהונתן. הוא ממשך, אבל זאת אבקש ממך כי לא תמנע את חסדך ואהבתך מעם ביתי אחרי ואל תכרית חסדך מביתי לעולם גם כשיכרית ה' את אויבי דוד. אלה הם שאול, בני ביתו ואוהביו. יהונתן לא רצה להזכיר את שם אביו שאותו אהב וכיבד.

מה יעשה דוד בינתיים?

יסתתר שלושה ימים היום, מחר ומחרתיים.

כיצד ימצא יהונתן את דוד?

ביום החול ביום של מלאכה ועבודה לא בראש החודש שהוא יום חג ישב דוד אצל אבן האזל (אזל – הלך) אבן שבצד הדרך סימן לעוברי דרכים, ויש אומרים שזוהי אבן העזר (פרק ז יב).

איזה סימן נתן יהונתן לדוד?

יהונתן יירה לצד האבן שלושה חצים. אם יאמר לנערו "הנה החצים ממך והנה קחנו ובאה", כלומר: הרחקת ללכת והחצים קרובים יותר אלי, אז תוכל לקחת את החץ הקרוב אליך ובוא אלי. כי זה סימן ששלום לך ואין שום דבר שעלול להזיק לך. "ואם כה אמר לעלם: הנה החצים ממך והלאה, לך כי שלחך ה'", כלומר: החצים רחוקים ממני יותר מאשר המקום שבו אתה עומד. זה יהיה סימן שעליך להתרחק ממני, כי צפויה לך סכנה מאבי "כי שלחך ה'". ה' רוצה שתתרחק משאול כי צפויה לך סכנה ממנו.

"והדבר אשר דברנו אני ואתה הנה ה' ביני ובינך עד עולם" כלומר : הברית מחייבת את שנינו (וכן אמר לבן ליעקב: "ועתה לכה נכרתה ברית אני ואתה" (בר' לא, מד). ה' הוא עד ושופט בינינו אם אנו מקיימים את השבועה. גם זה לשון לבן ליעקב : "והיה לעד ביני ובינך", ולפי זה בא עד בכפל משמעות ה' יהיה ביני ובינך לעד עד עולם.

פרק כ (פסוקים כד-סוף)

עלינו לזכור ארבעה סימנים : א) אם שאול יאמר "טוב" הרי שאין סכנה לדוד. ב) אם יכעס שאול – לא טוב, הרי שסכנה נשקפת לדוד. ג) אם "החצים ממך והנה" קרוב אלי – שלום לך. ד) אם "החצים ממך והלאה" – רחוקים ממני- ברח לך. נקרא את פרק מפסוק כד עד הסוף. נבחן יחד עם יהונתן את שאול, ונראה כיצד ייודעו תוצאות הבחינה לדוד. הגיע ראש החודש "וישב המלך אל הלחם לאכול" (פס' כד). כל סעודה קרויה לחם (רש"י לויק' כא, יז), כי הלחם הוא הסועד לבב אנוש (רש"י לבר' יח, ה). לחם מעיקרו של כל מאכל. לחם בהוראתו הרגילה בערבית : בשר. "ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם" (שמ' יח, יב). "ויקרא לאחיו לאכל לחם ויאכלו לחם וילינו בהר" (בר' לא, נד). "את קרבני לחמי לאשי" (במ' כח, ב ועוד).

כיצד ישבו הסועדים?

המלך ישב סמוך לקיר, כנראה כדי שגבו יוכל להישען אליו. זה היה המקום המכובד והמוגן ביותר. דוד ישב תמיד בין יהונתן ושאול ואבנר ישב מאחוריו, ומפני שדוד לא הגיע הפעם לסעודה קם יהונתן ממקומו, כדי שלא ישב ליד אביו שמא יקצוף עליו בגלל דוד. גם אבנר שינה הפעם את מקום מושבו וישב מצד שאול. "ויפקד מקום דוד"- נשאר פנוי.

כיצד עבר יום ראשון של ראש החודש?

יום ראשון של ראש החודש עבר בשלום. שאול אמנם התאכזב בראותו כי מקומו של דוד נשאר פנוי. הוא התנחם במחשבות. אולי דוד אינו יכול להשתתף בסעודה בה אכלו בשר קודש כי הוא אינו טהור, נגע בדבר טמא ולטמאים אסור לאכול מן הקודשים. ביום השני של ראש החודש כולם מסובים לשולחן ושוב רק מקומו של דוד נשאר פנוי. "ויאמר שאול אל יהונתן בנו : מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם?" (פס' כז). הזכרת שם אביו ולא שמו הפרטי של דוד הוא לשון זלזול. וכן כינו את שאול כמה מן העם: "מה זה היה לבן קיש" (י, יא).

כיצד השיב יהונתן לשאול?

יהונתן השיב כפי שיעץ לו דוד. דוד ביקש רשות מעמדי ללכת לבית לחם להשתתף בזבח המשפחה. "והוא צוה לי : אחי". אחיו הבכור של דוד קרא לו. בגלל רצונו לראות את אחיו לא בא לסעוד אל שולחן המלך. דוד יעץ ליהונתן לומר לאביו, כי הוא ביקש לרוץ לבית לחם. ויהונתן אמר "אמלטה נא ואראה את אחי". הייתה זו פליטת פה על מחשבה שלא רצה להביע. ונתפרש ע"י שאול כהבעת רצון של דוד לברוח ולהימלט מהמלך.

שאלו התפרץ בזעם על בנו ונזף בו נזיפה חמורה ביותר. "בן נעות המרדות, הלא ידעתי כי בחר אתה לבן ישי לבשתך ולבשת ערות אמך" (פס' ל). פירושים שונים לביטוי זה. כמו בן סורר מורה ומורד. יש המפרשים בן אישה סוררת ומורדת. באהבתך לדוד שהוא אויבי ואויב משפחתי אתה מביא חרפה עליך ועל אמך. האם אינך יודע כי בן ישי בן מוות הוא? כלום אינך יודע כי כל זמן שהוא חי וקיים לא תיכון ממלכתך ממלכתך? עלבון צורב היה זה ליהונתן לשמוע דברי נזיפה כה חמורים לעיני כל המסובים. עדיין הוא מנסה ללמד זכות על דוד. "ויען יהונתן את שאול אביו ויאמר אליו : למה יומת? מה עשה?" (פס' לב).

תשובתו של יהונתן העלתה את חמת שאול על בנו לטירוף עד שניסה להכות את יהונתן בנו בחניתו. עתה יודע יהונתן כי כלה ונחרצה מעם אביו להמית את דוד. אכן היה זה יום עצוב מאוד ליהונתן (א) הוא הצטער. (ב) אביו הכלימו לפני הקרואים. מתוך כעס וחרון הוא קם מעם השולחן ללא נטילת רשות, ללא ברכת פרידה "ולא אכל ביום החדש השני לחם" (פס' לד).

עתה הגיעה השעה לבשר לדוד את הבשורה המרה והמעציבה "ויהי בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד, ונער קטן עמו" (פס' לה).

למילה מועד שלושה פירושים : (א) זמן (ב) מקום "ויצאו אנשי העיר לקראת ישראל למלחמה הוא וכל עמו למועד" (יהו' ח, יד). למועד למקום המיועד לקרב. (ג) אות וסימן "והמועד היה לאיש ישראל" (שופ' כ, לח). מועד בא כאן בכל משמעויותיו, יהונתן בא בזמן שנקבע על ידם ובאמצעות הסימן שנקבע על ידם.

"ויצא יהונתן השדה... ונער קטן עמו" (פס' לה), כי נושא כלים בוגר עלול להבין את סודו. לפי מה שהוסכם בין יהונתן ודוד, ירה יהונתן שלושה חצים ואחד מהם כנראה השלישי שימש סימן לדוד. יהונתן אמר לנערו מצא את החצים אשר אנכי יורה. הנער רץ למצוא את החצים, ויהונתן ירה את החץ השלישי כך שייפול רחוק מהמקום אשר בו נמצא הנער. הוא ירה בכוח רב כדי להעבירו מעבר למטרה והיא אבן האזל. ויבא הנער עד למקום שירה אחד משני החצים הראשונים. אז קרא בקול גדול "הלא החצי ממך והלאה" (פס' לז). כדי שדוד ישמע ויבין כי עליו להימלט מפני שאול. "ויקרא יהונתן אחרי הנער : מהרה חושה אל תעמד" (פס' לח).

מדוע זרז את הנער?

כי רצה לשלחו מעל פניו כדי שדוד יוכל לצאת ממחבואו.

שני הרעים נפגשו בפעם האחרונה. **כיצד נפרדו דוד ויהונתן?**

בעת שהנער שב לעיר קם דוד ממקום מסתורו "מאצל הנגב" מצד דרום של אבן האזל, "ויפל לאפיו ארצה" נפל לפני יהונתן. "וישתחו שלש פעמים" לאות תודה, "וישקו איש את רעהו, ויבכו איש את רעהו עד דוד הגדיל" (פס' מא).

דוד הגדיל- בכה יותר מיהונתן כי נפרד מידידו הקרוב ביותר, ומתוך הכרת תודה על נדיבותו. מעתה דוד יהיה פליט.

יהונתן הזכיר לדוד את השבועה אשר נשבעו שניהם. שבועה שלא תופר עד עולם. וביקש מדוד שיטה לו חסד ולא יכרית חסדו מביתו עד עולם, כמנהג המלכים שהשמידו את כל בית המלוכה הקודם כדי למנוע איום עתידי על כיסאם מצאצאי המלוכה המודחת.

אהבת יהונתן לדוד מוצגת כמופת לאהבה טהורה, ואילו שאול מתגלה לא רק כאיש שררה, אלא גם כאיש רפה, המאבד שליטה בשעת מצוקה בגלל מחלתו הנפשית ופוגע אפילו בבנו.

ניבים

כפשע ביני ובין המוות (פס' ג).

הוראתו: רק פסיעה אחת מפרידה ביני ובין המוות.

בן נעות המרדות (פס' ל).

הוראתו: אמרת גידוף וקללה (בן אישה סוררת וחצופה).

עבודה בכתב

1) הנושא: יחסו של שאול לדוד.

כתבו על שלושת הפגישות של שאול ודוד.

א) פגישה ראשונה:

ב) פגישה שנייה:

ג) פגישה שלישית:

2) פעמיים הבטיח שאול את בנותיו לדוד.

א) פעם ראשונה:

ב) פעם שנייה:

3) בשני מקרים הטיל שאול את חניתו לעבר דוד.

א) פעם ראשונה:

ב) פעם שנייה:

4) פעמיים נאמר על שאול "הגם שאול בנביאים".

א) פעם ראשונה:

ב) פעם שנייה:

5) פעמיים למד יונתן זכות על דוד.

א) פעם ראשונה:

ב) פעם שנייה:

6) כיצד נודע כי שאול מבקש את נפשו של דוד?

7) כיצד נודע הדבר לדוד?

8) **כתבו בלשון הספר:**

א) אם ישים לב לחסרוני.

ב) המקום שאתה יושב בו יישאר ריק.

ג) במשך שלושה ימים.

ד) בן אישה סוררת ומורדת.

ה) אתה מביא חרפה עליך ועל אמך.

ו) החליט להמיתו ולא ישוב מהחלטתו.

ז) בכעס.

ח) בייש אותו.

9) מי אמר למי?

- א) מה עשית? מה עוני ומה חטאתי לפני אביך?
- ב) ומדוע יסתיר אבי ממני את הדבר הזה?
- ג) כי כפשע ביני ובין המות.
- ד) מה תאמר נפשך ואעשה לך.
- ה) לכה ונצא השדה.
- ו) כי אחקר את אבי כעת מחר השלשית.
- ז) ויהי ה' עמך כאשר היה עם אבי.
- ח) מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם?
- ט) בן נעות המרדות.
- י) למה יומת? מה עשה?
- יא) מהרה, חושה, אל תעמד.
- יב) לך לשלום.
- יג) ה' יהיה ביני ובינך ובין זרעי ובין זרעך עד עולם.